

Аналіз підходів до визначення структурних компонентів професійної компетентності викладача перекладу

Т. Д. Пасічник

Київський національний лінгвістичний університет
Corresponding author. E-mail: tpasechnik76@gmail.com

Paper received 01.06.19; Accepted for publication 18.06.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2019-202VII82-09>

Анотація. У статті описано вимоги до викладача перекладу. Проаналізовано основні підходи до визначення професійної компетентності викладача перекладу. У межах даного дослідження це поняття трактується як інтегративна якість фахівця, яка формується у процесі його навчально-пізнавальної діяльності, є динамічним поєднанням когнітивного-діяльнісного та особистісно-рефлексивного компонентів та проявляється у готовності і здатності до виконання своїх педагогічних функцій та самовдосконалення впродовж життя. Когнітивно-діяльнісний компонент включає міжкультурну, перекладацьку, методичну, дослідницьку, психолого-педагогічну та фахово-соціальну субкомпетентності. До особистісно-рефлексивний компоненту відносимо фахову особистісну субкомпетентність.

Ключові слова: викладач перекладу, вимоги до викладача перекладу, професійна компетентність викладача перекладу, структура професійної компетентності викладача перекладу, фахові субкомпетентності.

Вступ. Входження України до європейського освітнього простору та впровадження інноваційних процесів у практику вищої школи зумовлює необхідність підвищення якості професійної підготовки майбутніх перекладачів. Це можливо за умови її здійснення кваліфікованими фахівцями з викладання усного і письмового перекладу. Проблема підготовки викладача перекладу частково розглядалася низкою дослідників, серед яких В.Н. Комісаров, І.С. Алексеєва, О.Г. Тарєва, Д. Гуадес, Д. Кіралі, П. Ньюмарк, Д. Келлі, Р. Белл та інші, але досі залишаються не розробленими багато питань, зокрема структура і зміст професійної компетентності викладача усного перекладу. Тому, метою цієї статті є аналіз підходів до визначення структурних компонентів професійної компетентності викладача усного перекладу.

Матеріали та методи дослідження. Для досягнення визначеної мети використано методи критичного аналізу, синтезу та узагальнення теоретичних положень досліджень проблем професійної компетентності викладача перекладу.

Результати та їх обговорення. Безумовно, що у процесі навчання перекладу компетентність викладача є вирішальною у досягненні цілей навчання. Для того, щоб визначити компоненти структури професійної компетентності викладача перекладу, необхідно враховувати як вимоги суспільства, що висуваються до перекладача як посередника міжкультурного спілкування, так і загальні вимоги до професійної компетентності викладача закладу вищої освіти (ЗВО), зокрема викладача перекладу. Метою професійної підготовки у ЗВО є набуття майбутніми викладачами досвіду педагогічної діяльності, оволодіння новими технологіями навчання, методами формування навичок самостійної роботи, формування здатності застосовувати засвоєні знання та сформовані вміння в особливих умовах, вміння швидко орієнтуватися у ситуаціях безпосередньої професійної діяльності [5, с. 292]. Професійна підготовка майбутніх викладачів філологічних дисциплін – це цілеспрямований, динамічний, інноваційний процес, адаптований до реальних умов ЗВО, що визначається його конкуренто-

спроможністю на ринку освітніх послуг [5, с. 166]. Вивчення наукових доробок щодо проблеми професійно-педагогічної компетентності, дозволяє дійти висновку, що вона визначається як професійними знаннями, вміннями та навичками, так і професійно значущими особистими якостями викладача, мотивами його діяльності, ціннісними орієнтаціями, культурою, здатністю до саморозвитку, рефлексії тощо. У контексті нашого дослідження під професійною компетентністю викладача ЗВО ми розуміємо інтегративну якість фахівця, яка формується у процесі його навчально-пізнавальної діяльності, є динамічним поєднанням когнітивного-діяльнісного та особистісно-рефлексивного компонентів та проявляється у готовності і здатності фахівця до успішної реалізації його педагогічної діяльності.

Маючи за мету проаналізувати основні наукові підходи до визначення структури та змісту професійної компетентності викладача перекладу, нашої уваги заслуговує розроблена у Великій Британії “Національна структура професійних стандартів викладання та підтримки навчання у вищій освіті” (UKPSF). У цьому документі визначено сфери діяльності, базові знання та професійні цінності викладача вищого закладу освіти. До сфер діяльності укладачі UKPSF відносять такі: планування навчальної діяльності та укладання програм; викладання та підтримка навчання студентів; оцінювання та надання зворотного зв'язку; створення ефективної навчальної атмосфери; інтеграція наукової роботи та професійної діяльності з викладанням та підтримуючим навчанням; оцінювання власної діяльності та безперервного професійного розвитку. До базових знань включено знання та розуміння навчального предмету, методів викладання, навчальних технологій, процесу вивчення предмету студентами, методів оцінювання ефективності викладання, способів забезпечення та підвищення якості викладання. До переліку професійних цінностей викладача вищого закладу освіти відповідно до UKPSF віднесено повагу до студентів, бажання займатися науковими дослідженнями та впроваджувати їх у процес навчання, прихильність до створення навчальних спільнот, до безперервної професійної самоосвіти

тощо [8]. Д. Келлі співвіднесла “Національну структуру професійних стандартів викладання” (UKPSF) та власну модель компетентності викладача з метою розробки моделі компетентності викладача перекладу. Науковець вважає, що компетентність викладача ЗВО складається з таких субкомпетентностей: організаційної, інструментальної, міжособистісної та контекстуальної, або професійної [8]. Д. Келлі пропонує перелік компетентностей викладача перекладу відповідно до таких критеріїв: 1) сфери діяльності, 2) базові знання та 3) професійні цінності. Викладач перекладу згідно з цією класифікацією повинен уміти укладати навчальні програми та викладати за ними, знати та використовувати у викладанні різноманітні навчальні ресурси, уміти чітко та зрозуміло пояснювати матеріал, стимулювати дискусію, рефлексивне мислення у студентів, зацікавлювати та мотивувати їх, вміти розробляти та застосовувати оцінювальні види активності, уміти співпрацювати зі студентами, бути для них наставником, вміти працювати у команді, мати професійну перекладацьку практику, знати теорію перекладу, знати особливості професії викладача [8]. На наш погляд, цей перелік компетентностей викладача перекладу, запропонований Д. Келлі, має узагальнений характер та потребує подальшої конкретизації та систематизації.

Найбільш повний перелік вимог до кваліфікованого фахівця з викладання перекладу наводить В.Н. Комісаров, наголошуючи при цьому на відсутності науково обґрунтованих програм підготовки таких викладачів. По-перше, викладач перекладу повинен бути досвідченим перекладачем зі сформованою перекладацькою компетентністю, який добре обізнаний з труднощами, можливостями та умовами роботи перекладача [2, с. 340]. По-друге, викладач перекладу має досконало володіти як іноземними мовами, так і рідною. По-третє, у викладача перекладу повинна бути сформована комунікативна компетентність на високому рівні. Крім того, такий фахівець має постійно поповнювати свої знання зі спеціальних областей, необхідні йому для розуміння та перекладу текстів. Він повинен уміти передавати студентам свій досвід отримання знань шляхом використання різних інформаційних джерел, пояснювати, демонструвати, доводити студентам, що і як потрібно робити для досягнення бажаних результатів, вчити майбутніх перекладачів приймати самостійно перекладацькі рішення. Іншою важливою вимогою є дослідницькі вміння викладача перекладу. Найкращого результату у роботі досягають ті викладачі, які займаються науковими дослідженнями проблем, пов'язаних з перекладацькою практикою та ті, які слідкують за результатами наукових розвідок інших вчених. Крім того, викладач перекладу повинен уміти добирати навчальні матеріали, оцінювати якість виконаного перекладу тощо. Не менш важливими є особистісні характеристики викладача перекладу, а саме тактовність, уміння спокійно сприймати інші варіанти перекладу та надавати студентам свободу вибору. Важливою вимогою є також сформованість у фахівця з викладання перекладу загальнопедагогічних вмінь, а саме умінь вести заняття у нормальному навчальному темпі, забезпечувати активність усіх студентів, підтримувати робо-

чу дисципліну в аудиторії, враховувати індивідуальні особливості кожного студента тощо. Необхідно зауважити, що В.Н. Комісаров не пропонує структуру професійної компетентності викладача перекладу, лише описує вимоги, яким має відповідати викладач перекладу. Аналіз цих вимог дозволив нам їх систематизувати та виділити компетентності, яким має володіти професійний викладач перекладу відповідно до запропонованої автором концепції. Отже, професійна компетентність викладача перекладу має включати такі компетентності: 1) перекладацьку, 2) мовну (білінгвальну), 3) комунікативну, 4) міжкультурну, 5) дослідницьку, 6) психолого-педагогічну та 7) методичну.

І.С. Алексеева, як і В.Н. Комісаров, впевнена, що ефективно викладати переклад можуть лише професійні перекладачі, яким необхідно розробити для себе як стратегічні, так і тактичні способи навчання різних цільових груп [1]. Дослідниця вважає, що викладач перекладу повинен 1) бути перекладачем; 2) мати перекладацький досвід; 3) вивчати вже розроблені методики навчання перекладу; 4) виробити свою власну методику; 5) відвідувати заняття своїх колег; 6) брати участь у навчальних конференціях, методичних зборах; 7) уміти оцінювати роботу студентів; 8) постійно підвищувати свою професійну кваліфікацію [1]. Дослідниця вважає, що професійний перекладач з досвідом перекладацької діяльності у процесі викладацької практики набуде педагогічних вмінь, які буде розвивати та удосконалювати. На наш погляд, лише професійного перекладацького досвіду недостатньо для того, щоб стати викладачем перекладу. Ми погоджуємося з позицією Д. Келлі, яка полягає в тому, що викладач перекладу повинен мати педагогічну освіту [8]. На нашу думку, для того, щоб викладати будь-яку дисципліну потрібно бути як кваліфікованим педагогом, так і фахівцем з предмету, що викладається. Хоча, насправді, дуже часто у ЗВО дипломовані перекладачі або ж викладачі іноземних мов викладають переклад. Ситуація з браком кваліфікованих викладачів перекладу зумовлена, на наш погляд, відсутністю науково обґрунтованих програм підготовки викладачів перекладу у закладах вищої освіти, що призводить відповідно до відсутності або низького рівня підготовки таких фахівців.

Л.А. Черняховская поділяє думку В.Н. Комісарова та І.С. Алексеевої, що фахівцями з викладання перекладу можуть стати досвідчені перекладачі, але їм, на думку дослідниці, необхідно прослухати курси з методики навчання різних видів перекладу. Вона також наголошує на тому, що не лише кваліфіковані перекладачі можуть викладати переклад, але і дипломовані викладачі іноземних мов, які прослухали курси з перекладознавства [4]. Ця ідея також частково знаходить відображення у поглядах Д. Кіралі та Д. Гуадеса. Але Кіралі додає, що викладач іноземних мов без перекладацького досвіду не зможе сформувати у студентів професійні вміння перекладача. [9]. Д. Гуадес підтримує цю думку та вважає, що слухачам курсу з методики викладання перекладу необхідно пропрацювати місяць у агенції перекладу штатним перекладачем та місяць позаштатним. Такий досвід дозволить

ім визначитися з підходами до навчання усного й письмового перекладу [7].

Вимоги до викладача перекладу та поняття його професійної компетентності описує О.Г. Тарєва у своїх дослідженнях. На її думку викладач перекладу повинен 1) мати досвід перекладу, розуміти сутність перекладацької діяльності, умови та проблеми роботи перекладача, 2) мати сформовану професійну перекладацьку компетентність, 3) знати іноземну і рідну мови, 4) бути обізнаним з соціокультурними особливостями мов, 5) вміти привертати увагу студентів до семантичних, концептуальних, термінологічних та конотативних аспектів мовних одиниць, пояснювати мовні особливості, методи перекладу тощо, 6) володіти знаннями про стратегії навчання, підходи до організації навчального процесу, новітні напрямки у сфері навчання, 7) постійно удосконалювати свою компетентність, займаючись дослідженнями у галузі теорії і практики перекладу, мовознавства, педагогіки і психології. [10]. На наш погляд, автор не повністю розкриває сутність професійної компетентності викладача перекладу, оскільки не розглядає цілі та функції професійно-педагогічної діяльності викладача перекладу.

Структура професійної компетентності викладача перекладу представлена у роботах Т. Крюкової, яка слідом за В.Н. Комісаровим вважає що ця компетентність повинна відповідати цілій низці вимог, включати всі компоненти перекладацької компетентності та перевершувати її за обсягом знань та вмінь [3]. До компонентів професійної компетентності викладача перекладу вчена відносить загально-педагогічну (психолого-педагогічну й методичну), предметну, лінгвокраїнознавчу, філологічну, творчу й дослідницьку компетентності, а також професійно-значущі якості особистості. Автор пропонує навчати майбутніх викладачів перекладу у рамках курсу «Лінгвістика та міжкультурна комунікація», однак ми не можемо погодитися з тим, що педагогічні аспекти такого навчання виступають у розробленій автором методиці лише як додаткова частина основної програми [3].

Орієнтовний перелік компетентностей, якими повинен володіти викладач усного і письмового перекладу запропоновано експертною групою проекту «Європейський магістр з перекладу». До них віднесено галузеву, міжособистісну, організаційну, інструктивну компетентності, а також компетентність оцінювання [6]. Галузева компетентність включає здатність виконувати будь-яке завдання, доручене студентам, відповідно до стандартів якості, встановлених у професійній практиці; знання професійної галузі; здатність використовувати процедури та інструменти, що застосовуються при здійсненні професійного перекладу; знання існуючих стандартів та умов; здатність критично аналізувати ці стандарти та умови тощо. Міжособистісна компетентність включає здатність дотримуватися та критично оцінювати кодекс професійної етики перекладачів та викладачів; вміння створювати оптимальне навчальне середовище для студентів; здатність приймати рішення та обґрунтовувати їх; вміння навчати студентів приймати рішення та обґрунтовувати їх тощо. Організаційна компетентність

включає розуміння потреб студентів та їхніх очікувань від навчання в цілому; вміння створювати навчальні плани; вміння досягати прогресу, запланованого у програмі; вміння створювати навчальні програми з урахуванням особливостей професії та суспільних вимог до неї тощо. Інструктивна компетентність включає вміння ставити завдання, які потрібно виконати відповідно до кожного курсу; вміння складати плани занять; вміння укладати курс та матеріали навчальних модулів; вміння мотивувати студентів та пояснювати цілі заняття; здатність до рефлексивного мислення та вміння стимулювати його у студентів тощо. Компетентність оцінювання включає здатність визначати методи та критерії оцінювання для кожного завдання; вміння оцінювати початковий рівень знань студентів; вміння оцінювати рівень досягнень студентів; вміння оцінювати навчальний план та заняття, регулярно проводити переоцінку практичної діяльності, знань та компетенцій; вміння адаптувати до результатів оцінювання навчальний план, навчальні програми та заняття та ін. На наш погляд, організаційну, інструктивну та компетентність оцінювання, по суті, можна вважати компонентами методичної компетентності, яка лише ними не вичерпується. Зважаючи не той факт, що зазначений перелік компетентностей є орієнтовним, його можна вдосконалювати та розвивати.

Висновки. Отже, аналіз досліджень свідчить про те, що одноставності щодо структури професійної компетентності викладача перекладу серед науковців немає. Під професійною компетентністю викладача перекладу ми розуміємо інтегративну якість фахівця, яка формується у процесі його навчально-пізнавальної діяльності, є динамічним поєднанням когнітивного-діяльнісного та особистісно-рефлексивного компонентів та проявляється у готовності і здатності до виконання своїх педагогічних функцій та самовдосконалення впродовж життя. Враховуючи результати вищеописаних досліджень до когнітивно-діяльнісного компоненту професійної компетентності викладача перекладу відносимо професійні знання, навички, вміння та здатності, що відповідають таким фаховим субкомпетентностям як міжкультурна, перекладацька, методична, дослідницька, психолого-педагогічна та фахово-соціальна. Особистісно-рефлексивний компонент включає якості, вміння та здатності особистості, що відповідають фаховій особистісній субкомпетентності. Беручи до уваги той факт, що виконання усного й письмового перекладу потребує від перекладача суттєво різних вмінь та навичок, тому і методика їх формування є різною. Відповідно зміст професійної компетентності викладача усного перекладу відрізняються від такого у викладача письмового перекладу. Перспективою подальших розвідок є вирішення проблеми структури та змісту професійної компетентності викладача усного перекладу, а також структури і змісту його методичної компетентності, що дозволить окреслити шляхи підготовки кваліфікованих викладачів цього виду опосередкованої міжкультурної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева И.С.. Тренировка для тренеров или как готовить преподавателей перевода. УТИС-2014. Взято из <https://www.youtube.com/watch?v=i3WXMV6DBTo>
2. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: Учеб. пособие / В.Н. Комиссаров.– М.: Р. Валент, 2011. – 408 с.
3. Крюкова Т. В. Методическая система подготовки студентов по специальности «Преподаватель перевода» в языковом вузе: на материале английского языка: автореферат дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Т.В. Крюкова. – Москва, 2003. –23 с.
4. Черняховская Л. А. Преподаватель перевода – есть такая профессия, нет такой специальности! / Л. А. Черняховская // Мир перевода. – 2008. – Вып. 1 (19). – С. 45-47.
5. Черчата Л. М. Методична компетентність майбутнього вчителя-філолога: аспекти формування / Л. М. Черчата // Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки. – 2015. – Вып. 16. – С. 292-299.
6. Gambier, Y., Pokorn, N. K. . The EMT Translator Trainer Profile Competences of the trainer in translation. 2013. Retrieved from http://ec.europa.eu/dgs/translation/programmes/emt/key_documents/translator_trainer_profile_en.pdf
7. Gouadec D. Translation as a profession. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing House, 2007. – 396 p.
8. Kelly D. Training the trainers: towards a description of translator trainer competence and training needs analysis. Retrieved from <https://www.erudit.org/fr/revues/ttr/2008-v21-n1-ttr2896/029688ar.pdf>
9. Kiraly D.: A social constructivist approach to translator education; empowerment from theory to practice / D. Kiraly. – Manchester, UK & Northampton MA.: St. Jerome Publishing, 2000. – 207 p.
10. Tareva E.G. Translator and Interpreter (T&I) Educators: Steps of Professional Skills Development / E.G. Tareva // Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. – 2012. – № 5 . – P. 889-896.

REFERENCES

1. Alekseeva I.S. Training the trainers or how to train translator / interpreter trainers. UТИC-2014. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=i3WXMV6DBTo>
2. Komysarov, V. N. Modern theory of translation. – Moscow: Valent, 2011. – 408 p.
3. Krukova T.V. The methodological system of teaching pre-service translator trainers (English): Extended abstract of PhD dissertation: 13.00.02. – Moscow, 2003. - 23 p.
4. Cherniahovskaya L.A. Translator trainer – there is such a profession, but no specialty // Mir perevoda. – 2008. – Iss. 1 (19). – P. 45-47.
5. Cherchata L.M. Methodical competence of a future teacher-philologist: aspects of forming // Vytoky pedahogichnoii maisternosti. – 2015. – Iss. 16. – P. 292-299.

The analysis of approaches to determining the structural components of the translator / interpreter trainer's professional competence**T. D. Pasichnyk**

Abstract. The requirements for a translator / interpreter trainer have been described in the article. The main approaches to determining a translator / interpreter trainer's professional competence have been analyzed. We consider this competence to be an integrative quality of a trainer, formed during his learning and teaching activity. It is a dynamic combination of two components: 1) cognitive and activity, and 2) personal and reflective. This competence is also readiness and ability of a trainer to work professionally and improve his skills throughout life. The cognitive and activity component consists of intercultural, translating, methodological, research, psycho-pedagogical, professional and social sub-competences. The personal and reflexive component includes a professional and personal sub-competence.

Keywords: a translator / interpreter trainer, a translator / interpreter trainer's professional competence, professional sub-competences, structure of the translator / interpreter trainer's professional competence, requirements for a translator / interpreter trainer.